

Оліфіров О. О., кандидат технічних наук, начальник кафедри підготовки миротворчого персоналу ННЦ міжнародної миротворчої діяльності НУОУ ім. І. Черняхівського, (м. Київ)

Васюкова Н. В., старший викладач кафедри підготовки миротворчого персоналу ННЦ міжнародної миротворчої діяльності НУОУ ім. І. Черняхівського, (м. Київ)

Лиман Р. М., викладач кафедри підготовки миротворчого персоналу ННЦ міжнародної миротворчої діяльності НУОУ ім. І. Черняхівського, (м. Київ)

ГЕНДЕРНИЙ ФОКУС СУЧАСНОЇ МИРОТВОРЧОСТІ

У статті проведено аналіз проблемних питань у галузі втілення вимог щодо гендерної політики у Збройних Силах України в цілому та у галузі міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки, зокрема. Зосередження уваги на цивільній складовій – місцевому населенні – під час сучасного конфлікту зумовлює та зобов'язує всі залучені сторони вивчати та враховувати всі особливі потреби вразливих груп населення на всіх етапах планування та проведення операцій. Найактивніше таке зосередження відбувається на етапі відбудови миру та відновлення пост-конфліктного суспільства.

Ключові слова: гендер, гендерні відносини, міжнародні операції з підтримання миру та безпеки

В статті аналізуються проблемні питання впровадження гендерної політики в Вооруженных Силах Украины в целом и в сфере международных операций по поддержанию мира и безопасности, в частности. Сосредоточение внимания на гражданской составляющей – гражданскому населению – во время современного конфликта обуславливает и обязывает все вовлеченные стороны изучать и учитывать все особые потребности уязвимых групп населения на всех этапах планирования и проведения операций. Наиболее активно такое сосредоточение происходит на этапе строительства и возобновления пост-конфликтного общества.

Ключевые слова: гендер, гендерные отношения, международные операции по поддержанию мира и безопасности.

Збройні Сили України, як учасник багатьох програм міжнародного співробітництва, мають втілювати у планування та повсякденну діяльність норми міжнародних договорів, програм, підписантом яких є наша держава. Одним з таких напрямків, який розвивається та поступово набуває розповсюдження у суспільстві загалом та Збройних Силах України, зокрема, – це питання гендерної політики в структурі силових відомств. Про поширення проблематики свідчить розробка терміносистеми – гендерні відносини, гендерні ролі, гендерна дискримінація, гендерна рівність, гендерна справедливість, гендерний баланс тощо; науковці розробляють географічні та соціальні гендерні портрети [1]. Термін **гендер** як соціальна категорія означає “комплекс дій, які регулюють біологічну стать як предмет суспільної діяльності” та в сучасних поліпарадигмальних дослідженнях розглядається різнопланово: в економіко-політичних аспектах, як проблематика в розвитку інститутів сім’ї та шлюбу, як специфічні відносини в освіті, науці, культурі тощо [2,3,4]. В рамках силових структур питання гендеру розглядался переважно з

позиції гендерної рівності та гендерних можливостей для жінок у збройних силах [5,6,7].

Проте мало уваги приділяється гендерним питанням у галузі міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки (далі – МО ПМБ), хоча західні дослідники все частіше звертаються до оцінки ефективності підрозділів у МО ПМБ саме з гендерної перспективи. Враховуючи актуальність порушеного питання, **метою** дослідження є місце та роль гендерної проблематики в МО ПМБ. З огляду на поставлену мету, слід вирішити ряд **задач**: окреслити нормативно-правову базу гендерної політики в галузі МО ПМБ; проаналізувати існуючі проблемні питання та визначити їх спектр під час проведення МО ПМБ; запропонувати можливі шляхи вирішення цих питань.

В Україні національний гендерний механізм (як система органів, зв'язків, документів і норм, які спрямовані на досягнення цілей країни у гендерній сфері) був запущений у 2001 році у вигляді “Національного плану дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадження гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки (на основі Указу Президента України

від 25 квітня 2001 року “Про підвищення соціального статусу жінок в Україні”). Щодо Збройних Сил, то найчастіше піднімалося питання можливості жінок вступити на військову службу за контрактом, обіймати певні посади, мати можливість кар’єрного росту. В щорічному виданні “Біла книга” звітували щодо дій, зроблених у “гендерному напрямку”. Так, у звіті за 2009 рік відзначався найбільший прогрес: “розширено коло осіб, які мають право вступу на військову службу за контрактом. Сьогодні на посади рядового, сержантського і старшинського складу приймаються також жінки, які не мають військових звань офіцерського складу, з відповідною освітою та спеціальною підготовкою, віком від 18 до 40 років ... у Збройних Силах проходять службу 18 тис. жінок (13%), з них 2,2 тис. – офіцери, 14 тис. – прапорщики тривала реалізація вимог державної політики із забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок. Було введено діяльність Міністерства оборони та Збройних Сил з впровадження гендерної політики. Створено експертну робочу групу з гендерних питань при Міністерстві оборони із залученням науковців та представників громадських організацій”, з тих пір лише у 2012 році “у рамках виконання заходів реформування Збройних Сил оптимізовано перелік штатних посад офіцерів: розширено перелік посад офіцерського складу, на які можуть призначатися військовослужбовці жіночої статі” [8]. Ю. Калагін у дослідженні “Фемінізація Збройних Сил” відзначає, що з 1992 року у МО ПМБ прийняли участь 42 військовослужбовці-жінки [9]. Оскільки цей показник незначний з огляду на загальну кількість українських військовослужбовців-учасників МО ПМБ, розглянемо інший напрямок гендерного вектору: безпосередньо під час проведення такої діяльності. Першим керівним документом стала Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 від 2000 року. Зокрема, в ній виокремлюється категорія жінок та дівчат, як одних із найвразливіших представників суспільства під час збройного конфлікту, наголошується важливість врахування гендерних аспектів, зокрема “особливих потреб жінок та дівчаток під час репатріації, розселення, реабілітації, реінтеграції та постконфліктного відновлення; заходів, направлених на підтримку місцевих мирних ініціатив, висунутих жінками, ... на залучення жінок у діяльність усіх механізмів втілення мирних угод; заходів, які забезпечують захист та

дотримання прав людини щодо жінок та дівчат, особливо в частині, що стосується виборчої системи, діяльності поліції та судових органів” [10].

Сучасний конфлікт, який часто вирішується з залученням міжнародних сил, характеризується акцентуванням на цивільній складовій – місцевому населенні. Йдеться про зміну характеру будь-якої воєнної операції в бік застосування “м’якої сили” (soft power), тобто гуманітарному зосередженні діяльності в противагу жорстким силовим діям (hard power). Саме за умов таких змін актуалізується питання гендерних можливостей, інтересів, потреб з огляду на місцеве населення в зоні конфлікту.

Як зазначав Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер (2004–2009 рр), аналітичні матеріали сучасних збройних конфліктів (у Боснії, Косово, Афганістані, Іраку), а також аналіз результатів діяльності під час та після стихійних лих, часто вказують на недостатній рівень обізнаності в сфері гендерних питань. Сучасні та майбутні конфлікти вимагають від військових лідерів та всього особового складу відповідної підготовки, що, на його думку, “зумовлювало б вищий рівень ефективності та здатності відповідати сучасним викликам та загрозам” [11].

Не дивлячись на зусилля, які приймаються світовою спільнотою (національні та міжнародні програми, кампанії), питання гендеру часто ігнорується чи лишається осторонь. З одного боку, це пояснюється стереотипованим сприйняттям проблематики: гендер = фемінізм. Такому факту сприяє часте звертання до проблем саме жінок в рамках гендерної політики. Проте, в свою чергу, це викликано віднесеністю жіночої частини суспільства до “вразливих груп населення” (vulnerable groups – терміносистема ООН) під час конфлікту. Причому в межах цієї групи вирізняють підгрупи за **віковими** критеріями (дівчатка, підлітки, жінки), за **етнічними** критеріями (приналежність до нацменшин чи нацбільшості – в разі етнічного конфлікту), за критеріями **потреб** (вагітні жінки, жінки, які годують, хворі, з особливими потребами) тощо. До того ж крізь призму таких критеріїв розглядаються будь-які інші соціальні групи, як, наприклад: літні люди (хворі, з особливими потребами), діти (хлопчики та дівчатка, їх потреби). Диференціація проводиться також з огляду на гендерні ролі в суспільстві та їх зміну (gender roles’ shift),

зумовлену конфліктом, наприклад, перерозподіл сімейних обов'язків, реінтеграція в суспільство та пов'язані з цим проблеми (сприйняття чи несприйняття членами певних соціальних груп внаслідок діяльності особи, здійснюваної під час конфлікту). Саме тому міф про суто жіночий зміст гендерної проблематики має бути розвіяний шляхом гендерної обізнаності серед військових, особливо тих, хто направляється для участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки.

З іншого боку, на тлі діючого конфлікту гендерні питання не розглядаються як життєво необхідні за умов людських втрат з боку військового компоненту чи місцевого населення. Тому, найчастіше, до цих питань звертаються на стадії відбудови миру у постконфліктному суспільстві (peacebuilding in post-conflict societies).

Окреслена проблематика свідчить про структурну складність питання гендеру, яке проектується на всі види діяльності усіх компонентів складу місії: відновлення інфраструктури, доставка та розповсюдження гуманітарної допомоги, проведення реформ у безпековому секторі, проведення інформаційних кампаній (наприклад, з роззброєння, розмінування) тощо. Якщо йдеться про відновлення верховенства права, актуалізується питання гендерної рівності, проте не з огляду зрівнювання жінок та чоловіків, нівелюючи їх ролі та статуси у суспільстві, а з позиції того, що права, обов'язки та можливості особи не залежатимуть від її приналежності до чоловічої чи жіночої статі. Коло застосування та взаємозв'язку гендерних питань з іншими напрямками відновлення, відбудови та розвитку постконфліктного суспільства (Схема 1) [11] підкреслює важливість охоплення всіх категорій та верств суспільства. Проте недостатньо самого усвідомлення, оскільки для практичного втілення такої політики перешкодою часто виступають культурні та релігійні традиції. Так, яскравим прикладом послугує місія НАТО в Афганістані, коли, за традиційним релігійно-зумовленим сприйняттям жіноча частина суспільства спочатку не розглядалася як впливова чи важлива, їх думка не враховувалася, що призвело до неповноти висвітлення реальної ситуації, потреб, координації дій тощо на рівні місії в цілому. Роль жінки не настільки яскраво виражена в афганському суспільстві, проте вони мають вплив на суспільні події і

зацікавлені у вирішенні конфліктної ситуації не менше, ніж чоловіки. Про це свідчить зростання активності жіночого руху шляхом участі в громадських організаціях на території країни (наприклад, створено неурядові організації “Право і демократія”, “Революційна організація жінок Афганістану” та близько 68 інших організацій, які борються за права жінок в афганському суспільстві). Нарощення потенціалу з гендерної перспективи у структурі міжнародних сил сприяння безпеці (далі – МССБ) було зосереджене на укомплектуванні афганських національних сил безпеки, Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ. Так, урядом Афганістану були створені підрозділи з гендерних питань у складі цих міністерств, жінок почали приймати на військову службу. Проте чисельність жіночого особового складу не зростає, – місцеві урядовці пояснюють це низьким рівнем грамотності серед афганських жінок, небажанням членів сімей щодо їх вступу на військову службу та намаганням утримувати етнічний баланс у силах безпеки.

Очевидним є факт, що помилково применшувати роль жінок у країнах, де історично склалися культурно-обумовлені стереотипи. Проте це слід враховувати під час планування та проведення МО ПМБ, оскільки доступ до цієї частини населення матиме переважно особовий склад жіночої статі, тому укомплектованість підрозділів військовослужбовцями-жінками може сприяти ефективності виконання поставлених перед підрозділом завдань, особливо коли йдеться про якомога більше охоплення представників місцевого населення. Саме з урахуванням такої особливості, командування США вирішило створити спецпідрозділ – групу підтримки з питань місцевої культури (cultural support team), укомплектувавши його виключно жінками (окрім суто військових обов'язків вони виконуватимуть дорадчу функцію для решти особового складу місії з питань лінгвістичного забезпечення та культурологічної обізнаності). Проте іншою, не менш важливою, їх задачею буде активізація доступу до жіночої частини афганського населення, оскільки солдати часто скаржаться на те, що “у зв'язку з особливостями афганських звичаїв, американські військові не мають доступу до місцевих жінок” [там само].

Соціально-правові питання

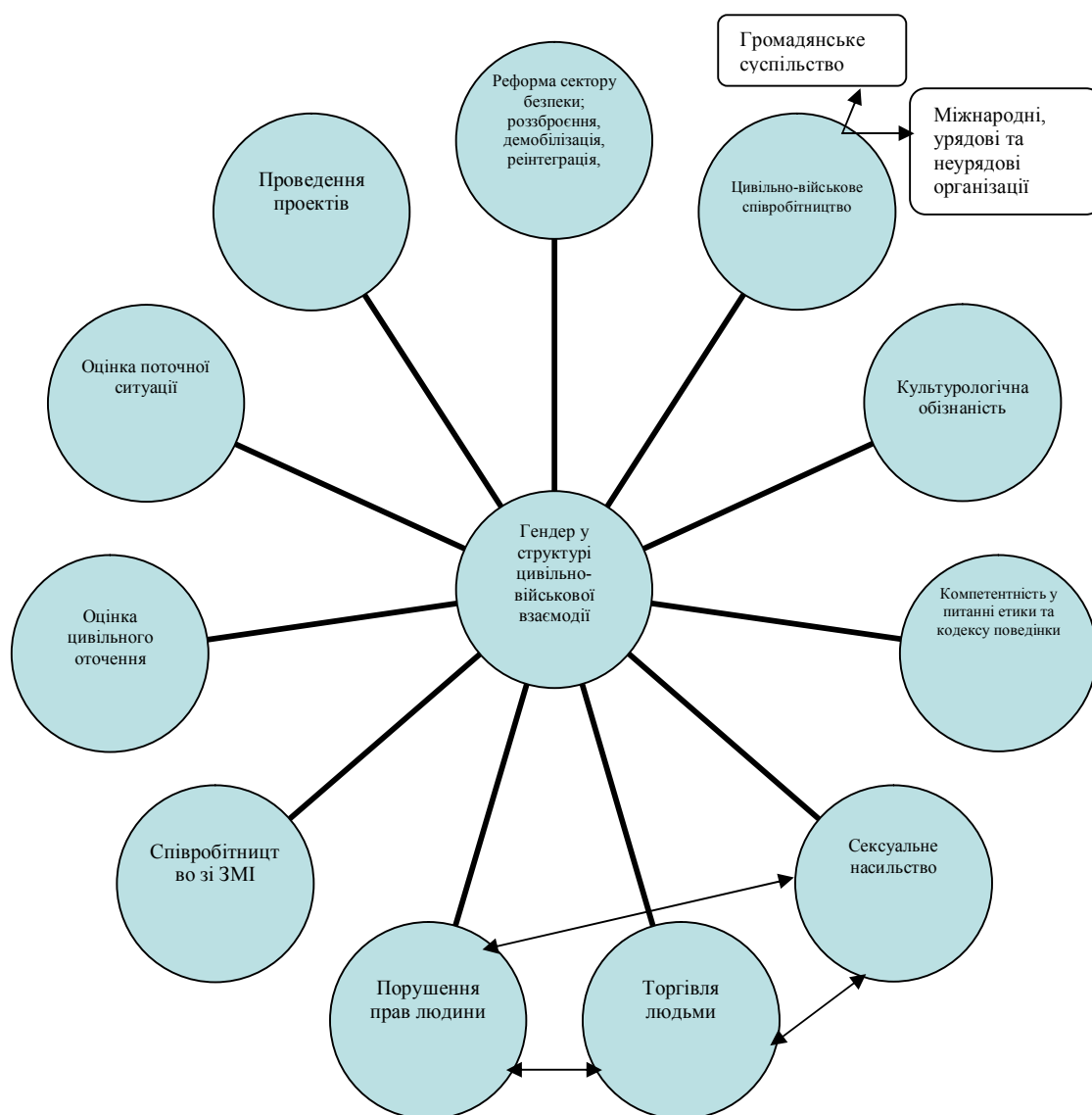

Схема 1. Системний підхід у сфері гендерних питань

Відповідно до схеми, очевидно, що питання гендеру актуальні на всіх етапах і рівнях відбудови суспільства, проте найбільш залишається питання порушення прав людини, яке, у даному контексті, тісно пов'язане з проблематикою торгівлі людьми, сексуальним насильством, рівень та частотність яких підвищується у разі дестабілізації суспільного порядку.

Дослідження поточної ситуації у сфері гендеру, проведеного фахівцями оборонної аналітичної групи ЗС Швеції, як оперативного партнера НАТО, показали ряд дій в рамках організації щодо втілення гендерної політики: була створена структура по забезпеченню інтеграції Резолюції РБ ООН 1325 та імплементації гендерних питань; були введені посади радників з гендерних питань на всіх організаційних рівнях в структурі Об'єднаних командувань

силами НАТО – морського, сухопутного та повітряного компонентів, паралельно створювалися посади радників в режимі виїзних консультантів на тактичному рівні. Проте найпроблематичнішим результатом таких заходів виявилось призначення на такі посади – і досі більшість залишаються вакантними [12].

Отже, перспективним є вивчення проблемних питань у сфері гендеру, особливо під час проведення міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки. Позитивні чи негативні випадки, пов'язані з такою діяльністю, мають бути детально проаналізовані та враховані у процесі підготовки особового складу для участі в таких операціях з метою досягнення найвищого ступеню ефективності у процесі стабілізації конфліктних ситуацій.

Література

1. Гендерний портрет українського суспільства. Аналітичне дослідження/За заг. ред Н. Світайло, В. Павленка, А. Костенко.– Суми: Видавництво СумДУ, 2009.-58 с.
2. *Gayle R.* The traffic in women: Notes on the “political economy” of sex//Toward an Anthropology of Women. N.Y., 1975.
3. *Близнюк В.* Гендерні відмінності оплати праці в Україні //Україна: аспекти праці. — 2008. — № 6. — С. 18-25.
4. *Балабанова Е. С.* Домашний труд как символ гендера и власти // Социологические исследования. — 2005. — № 6. — С. 109-120.
5. *Зернецька О.* Гендерна політика у сфері академічної науки//Політичний менеджмент. — 2008. — № 5. — С. 116-127.
6. *Дубчак Н. І.* Жінки у Збройних Силах України: проблеми гендерної політики/Стратегічні пріоритети, №4(9), 2008 р. – С.187-192.
7. *Woodward R.* Sexing the soldier: the politics of gender and the contemporary British Army. London: Routledge, 2007. – 144 p.
8. Щорічне видання “Біла книга – 2012” [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/files/white_book/WB2012_ukr.pdf.
9. *Калагін Ю. А.* Фемінізація Збройних Сил. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/5_2006.
10. Резолюція РБ ООН 1325 (2000), прийнята РБ ООН на 4213-му засіданні, 31 жовтня 2000 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_669.
11. Gender makes sense: the way to improve your mission/Civil-Military Co-operation Centre of Excellence/edited by Bert Kuijpers. – Netherlands, 2008. – 50 p.
12. *Lackenbauer H., Langlais R.* Review of the Practical Implications of UNSCR 1325 for the Conduct of NATO-led Operations and Missions. Full Report/Swedish Defense Research Agency (FOI), 2013. – 92 p.

Oilifirov O. O., chief of the peacekeeping training cell
Vasyukova N. V., senior lecturer,
Lyman R. M., lecturer

HIGHLIGHTING GENDER ISSUES IN MODERN PEACEKEEPING

Gender mainstreaming is one of the milestones in the modern society's life. It covers all the levels from planning up to implementing, enabling the equal assessment of needs and requirements of all social groups, especially the vulnerable ones. It results into corresponding lessons learned process and opens the wider perspective to improve the whole mechanism and to find the proper tools to make it running.

From the scientific perspective, gender is a polyparadigmatic issue, closely connected to psychology, linguistics, sociology, economics, politics, culture etc. However, at the same time, gender is a cross-subject issue and this multifunctional problemacy makes it even more acute and challenging to deal with.

The article deals with gender issues within the Armed Forces of Ukraine in general and during the peace support operations in particular. The reasons of their importance are closely interconnected with the objective to correspond to international NATO and UN standards in order to gain more interoperability between the Armed Forces of Ukraine and those of the armies of the world. The gender concept is still one of the problematic issues to cope with and to implement nowadays.

The authors disclose gender issues problemacy both at the domestic level (within the Armed Forces of Ukraine) and at the international one (in the field of peacekeeping). There was also emphasized that the most active gender considerations are taken at the stage of peacebuilding and peace restoration in post-conflict societies, even though the problem is acute at any of the other stages during peace support operations.

Key words: gender, gender relations, peace support operations